

# Lisey və gimnaziyalar üçün “dahi”lər

“Birinci sınıfə gedən uşağım mikroərazi prinsipi üzrə “Tərəqqi” liseyinə düşdü. Əvvəlcə elektron ərizələrin qəbulunda problem yarandı. Yaşadığım ünvanın işq kodu ev ünvani ilə uyğun gəlmədiyi üçün ərizəmin qəbulundan imtina edilmişdi. Bu problemi həll etdim. Sonra məlum oldu ki, uşaq müsabiqədən keçməlidir. Hazırkıqlı uşaqdır, müsabiqədən narahat deyildik. Amma mən bildiyimə görə, imtahan keçirilməməliydi. Axı, ərazi üzrə məhz orada oxumalıdır. Buna baxmayaraq, “uşaq müsabiqədən keçməlidir”, - dedilər. Bunu da belə əsaslandırdılar ki, ərazi prinsipinə əsaslanaraq müsabiqəsiz qəbul həyata keçirələr, ətraf ərazidə hamı məhz burada təhsil almaq istəyər”.

Aqil Rzayev (ad şərtidir - red) şikayətçi olmasa da, onun təcrübəsi lisey və gimnaziyalara qəbulla bağlı real mənzərəni ortaya çıxarıır. Yəni, 2017-2018-ci dərs ili üçün Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin birbaşa tabeliyindəki ümumtəhsil müəssisələri və Bakı Şəhəri üzrə Təhsil İdarəsinin tabeliyindəki ümumtəhsil müəssisələrinin I sinfinə şagird qəbulunun aparılması Qaydaları”na edilən dəyişiklikdən sonra ortaya çıxan mənzərə budur ki, Bakı şəhərində fəaliyyət göstərən liseylərdə heç nə də dəyişməyib. Öz “muxtariyyəti”ni elan edən liseylərdə əsas qanun hələ də onların öz Nizamnaməsidir.

## Nizamnamə hər sənəddən irəlidir

“Nizamnamə” demişkən, elə burdan başlayaqq. Liseylərin fəaliyyəti üçün əsas sayılan həmin sənəd onlar Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçərkən təsdiqlənir. Yəni, hər təşkilatda olduğu kimi, liseylərin də sözügedən nazirlikdə qeydiyyati üçün həmin sənədin olması şərtidir. Fəaliyyətdə də məhz həmin Nizamnaməni əsas götürən liseylər ölkədəki təhsillə bağlı hər hansı qanun, qərar və əmrləri ikinci planda sayırlar. Bunun da nəticəsi “Tərəqqi” liseyində məhz belə ortaya çıxbı.

Qeyd edək ki, hər liseyin öz nizamnaməsi olsa da, bütün liseylərdə eyni prob-

lemlərin müşahidə olunması göstərir ki, həmin sənədlər bir-birindən elə də fərqlinmir.

## Bu təhsil müəssisələrində qəbul başlıdı və bitdi

Qaydaya görə, Bakıda 2017/2018-ci dərs ili üçün birinci sınıfə şagird qəbulu elektron sistem vasitəsilə həyata keçirilir. Martin 15-dən başlanan və “mektebeqe-bul.edu.az” saytı vasitəsilə aparılan qəbul məktəblərdə sentyabrın 15-dək davam etsə də, lisey və gimnaziyalarda nəinki ərizə qəbulu, bütövlükdə qəbul prosesi yekunlaşır.

# Lisey və gimnaziyalar üçün "dahi"lər

«Əvvəli səh.1»

Ruhiyə DAŞSALAHLİ

**Qəbul zamanı subyektiv amillərin rolü hələ də qalır**

Qeyd edək ki, yeni qaydalara görə, Təhsil Nazirliyinin birbaşa tabeliyindəki məktəblər və BŞTİ-nin tabeliyindəki 287 nömrəli "Zəkalar" liseyi, 160 nömrəli Klassik Gimnaziyanın müəyyən edilmiş mikroərazisində yaşayan vətəndaşların həmin təhsil müəssisələrinə qəbulu müsabiqədən kənar, digər ərazilərdə yaşayanların isə müsabiqə yolu ilə seçilir.

**Bu qəbulda kim seçildi, kim qaldı?**

Yeniliyin liseylərin qəbulunda necə əksini tapdıguna baxaq. Məsələn, Təhsil Nazirliyinin tabeliyindəki "Tərəqqi" liseyinə mikroərazi prinsipinin tətbiqi nəticəsində 37 şagird qəbul olunub. Onlardan bir nəfərin ailəsi başqa yera köçdüyü üçün liseyə 36 nəfər təhsil alacaq. Müsabiqə ilə liseyə 86 nəfər qəbul edilib.

Bakı Şəhər üzrə Təhsil İdarəsinin tabeliyindəki "Zəkalar" liseyində mikroərazi prinsipi üzrə 50 müraciətçidən cəmi 1 şagird təhsil alacaq. Bu il liseyə qəbul olunan 100 şagirdin 99-u müsabiqə yolu ilə seçilib. Liseyin direktoru Aygün Əhmədinin sözlərinə görə, mikroərazi prinsipi üzrə 50 müraciət arşadırılb və məlum olub ki, onlar elektron ərizəsində "Müsabiqə yolu" düyməsini seçməliyim: "Birinci il olduğu üçün səhv olub. Sonradan müəyyənləşdirildi ki, onlar mikroərazi prinsipi ilə bizim liseyə düşmür. Ümumiyyətlə, qeyd edim ki, liseyimizə həmin ərazidə yaşayanlar, demək olar ki, müraciət etmir. Həmin ərazidə 8 məktəb var".

Qəbul olunmuş qaydaya uyğun olaraq, adıçəkilən liseylərə və onun nümunəsində hər hansı lisey və gimnaziya qəbul oluna bilməyənlərin valideynləri elektron sistemdə yenidən ümumi təhsil məktəbi seçə bilər.

**Sosial ədalət bərpa olundu, amma...**

Beləliklə, Təhsil Nazirliyi daha bir məsələde sosial ədaləti təmin etdi. Müxtəlif səbəblərdən məktəblərə şagird axınının çox olması səbəbindən yaxınlıqda yaşayan uşaqlar həmin təhsil müəssisələrində təhsil almaq imkanından mehrum olurdular. Tutaq ki, dövlət liseyinin yanında yaşayır, ancaq orada oxuya bilmirdilər. Beləliklə, sosial ədalət prinsipi pozulur, insanların narahatlılığını səbəb olur, azyaşlı uşaqların lüzumsuz yero yollarda vaxt itirməsi ilə nəticələnir-

di. İndi isə hər uşağın ən yaxın dövlət ümumi təhsil müəssisəsində, o cümlədən lisey və gimnaziyada təhsil almasına şərait yaradılıb.

Amma bu qərardan liseylər narahat görünür. Onların narazılığı müxtəlif formada təzahür edir. Məsələn, A.Əhməddi "Mikroərazi prinsipi ilə liseyimizə qəbul olunan uşağı görməmişəm. Hansı səviyyədə olduğunu bilmirəm. Hesab edirəm ki, liseylərə qəbul ərazi üzrə olmamalıdır. O uşağı qeyd-şərtsiz qəbul etmək düz deyil", - deyərək, qayda dəyişikliyi ilə bağlı narazılığını ifadə edir.

"Tərəqqi" liseyinin direktoru M.Məmmədova isə başqa fikirdədir. O, ister "Təhsil Nazirliyinin birbaşa tabeliyindəki ümumtəhsil müəssisələri və Bakı Şəhəri üzrə Təhsil İdarəsinin tabeliyindəki ümumtəhsil müəssisələrinin I sinifinə şagird qəbulunun aparılması Qaydaları"ndakı dəyişikliklə əlaqədar, isterse də oktyabr ayından qüvvəyə minəcək məktəbəhəzərlilik kurslarının məktəblərdə də təşkil edilməsi ilə bağlı əmrin liseyə qəbul prosesində rəqabət mühiti yaratdığını, bu qərardan sonra liseydə oxumaq istəyənlərin sayının artdığını deyir. Ancaq, görünür, lisey rəhbərliyi etirazını "qeyd-şərtsiz qəbul etməli" olduğu şagirdləri müsabiqəyə cəlb etməklə bildirir. Hərçənd M.Məmmədova valideynin əksinə olaraq, mikroərazi prinsipi ilə seçilən 36 nəfərin liseyə qəbulunun müsabiqəsiz aparıldığı vurgulayır.

**Yeni gəlir mənbəyi, yoxsa istedad axtarışına...**

Qeyd etməliyik ki, lisey və gimnaziyalara "qeyd-şərtsiz qəbul" deyərən uşaqların biliklərinin yoxlanılmadan qəbul edilməsinin nəzərdə tutulduğunu fərqli etsem, "müsabiqə" adı ilə sinəqdan çıxarılan bu formatın özünü doğrultmadığı qətidir. Nədən ki, "xüsusi istedadları seçmək" bəhanəsi ilə xüsusi məqsədlərə xidmət edən həmin format, əslində, təhsildə subyektiv amillərin rolunu artırmaqdır.

Hər kəs bəlli həqiqət ondan ibarətdir ki, liseylərdə biliq və bacarıqlar dan daşıxınan şəhər-hərəkət və "məktəbə kömək" məsələləri həllədici rol oynayır. Bu amilin rolu isə məhz müsabiqə yolu ilə gücləndirilir. Həmin təhsil müəssisələrində təhsil almaq imkanından mehrum olurdular. Tutaq ki, dövlət liseyinin yanında yaşayır, ancaq orada oxuya bilmirdilər. Beləliklə, sosial ədalət prinsipi pozulur, insanların narahatlılığını səbəb olur, azyaşlı uşaqların lüzumsuz yero yollarda vaxt itirməsi ilə nəticələnir.

"Müsabiqə, yoxsa sünə maneə?" - bu suala cavab axtaran varsa, Ankara liseyi ilə bağlı bir fakt qərarınızı asanlaşdırır. Belə ki, burada müsahibə zamanı uşaqlardan soruşulub ki, gimnastlar ayağına nə geyinir? Uşaq da cavab verib ki, "çəşka". Müəlliimin "yox bir Mersedes", - deyə uşağı ələ saldığını eşidən hər kəs məktəb yaşından olan birinin həmin şəraitdəki vəziyyətini təsəvvür edə bilər.



**Müsabiqədə nəyə baxırlar???**

Valideyn uşağın sağlamlığı haqqında tibbi arayış təqdim etdiyinə görə artıq məktəblərdə psixoloji durumun müəyyənləşdirilməsinə və müsahibəyə ehtiyac görmürlər. Bakı Şəhəri üzrə Təhsil İdarəsinin mətbuat xidmətinin rəhbəri Bəşarət Məmmədovun sözlərinə görə, bu il müsahibə sadəcə 6 yaşına çatmış uşaqların məktəbə qəbul zamanı təşkil edilib. Bu məqsədlə 42 nömrəli tam orta məktəbdə təşkil edilən xüsusi komisiya onların fiziki və əqli cəhətdən məktəbə hazır olub-olmadığını qərar verib. Çantani götürən, ağlı özünü idarə edən, normal məntiqi düşüncəyə sahib olan uşaqlar müsabiqədə uğurla keçib.

Bəs, görünən, məktəb yaşına çatmış uşaq nəyi bilməlidir ki, liseyə oxuya bilsin?

Bu yaşda uşağı israrla imtahan etməkdə maraqlı olan liseylərdə müsabiqə və ya müsahibə zamanı nəyə baxırlar? Uşaqların həmin təhsil müəssisəsində oxumağa layiq olub-olmadığını necə, hansı metodika ilə müəyyənləşdirirlər?

"Tərəqqi" liseyində 15-30 dəqiqə müddətində uşaqların məntiqi, düşünmə qabiliyyəti, yaddaşı və diqqəti yoxlanılır, fiziki cəhətdən məktəbə hazır olub-olmadığı, əqli cəhətdən özünü idarə etib-ətmədiyinə qərar verilir. M.Məmmədovanın sözlərinə görə, 4 ədəd "3"ü olan şagird qonşu məktəblərin birinə köçürürlər. A.Əhməddinin sözlərinə görə, ilə 5-6 nəfərin uzaqlaşdırılması başqalarının məsuliyyətini artırır: "Bu, bütün liseylərdə belədir. Pis oxuyanla yanaşı, liseyin intizam qaydalarını pozanlar da liseydən uzaqlaşdırılır".

Bütün liseylərdə vəziyyət eynidirsə, onda belə bir nəticə ortaya çıxır: liseylərin tədris programının istedadları belə öhdəsindən gələ bilmir. Təbii ki, qəbul zamanı subyektiv qıymətləndirmə amili heç bir rol oynamayıbsa.

Belə bir sual yaranır: mikroərazi prinsipinin tətbiqindən sonra başqa ərazidən gələn birincilər arasında "xüsusi istedadları" seçməyin nə əhəmiyyəti var. Onsuz da liseyə xüsusi istedadı olmayanlar da təhsil alacaq. Üstəlik, xüsusi istedad olmadığı aşkarlananlar liseydən başqa məktəbə keçirilir. Deməli, birincilərin arasından istedadları seçmək elə də vacib deyil. Onların qavrama, mənimcəmə, diqqət, yaddaş və s. keyfiyyətləri beləli olduqca komplektləşdirmek olar.

Ekspert Məlahət Mürşüdü də bu

qəbul zamanı imtahan və müsahibə olmamalı, elektron ərizə ilə müraciət edənlər yerlər dolana qədər qəbul edilməlidir. Yerləri dolan liseyə ərizə qəbulu dayandırılmalıdır".

Xatırladaq ki, qəbul sadəcə birinci sinifdən aparılır. 4-9-cu siniflərdə də "xüsusi istedad" adı ilə seçilir, "istedad çıxmayanlar" in ələnməsinə rast gelinir.

Belə qənaətə gəlirik ki, liseylər "istedad" kimi dəyərləndirib seçdiklərini sonradan məktəbə ötürür, məktəblərin inkişafına nail olduqlarını isə yuxarı siniflərdə qəbul edib onların nəticələri ilə öyünlər. Məsələn, 2006-cı ildən qəbul həyata keçirən "Tərəqqi" liseyi bu il ilk məzunlarını yola salıb. 37 məzunundan hamisi qəbul imtahanlarında yaxşı nəticələr göstərib. 4-ü təhsilini qızıl medalla, 16-sı fərqlənmə diplomu ilə tamamlayıb. 4 məzunu təhsilini xaricdə davam etdirmək şansı qazanıb.

Bu nəticə uğurlu tədris metodikası ilə gerçəkləşdirilməyib. Liseyin 11 il əvvəlki qəbul planını direktor M.Məmmədova xatrlamadığı üçün 37 nəfərin neçəsinin elə həmin birincilərən olduğunu demək mümkün deyil.

Beləliklə, xüsusi istedad seçimi bəhanəsi ilə həyata keçirilən "imtahan", "müsabiqə", "müsahibə" və s. adı nə olmasından asılı olmayaraq, hər şey bəlli bir məqsədə xidmət edir. Beləliklə də direktorun razı qalmadığı azyaşlı həmin imtahanından "tütüağ" çıxa bilmir. "Ankara" liseyinin nümunəsində olduğu kimi, uşaq sixşdırılır. Müsahibədən pərt, dommuş, çağşın vəziyyətdə, hətta işgəncəyə məruz qalma kimi ağlayaraq çıxır.

**Video görüntülər necə silinir?**

Bahar Rəhimova qardaşının onun himayəsində olan qızını liseyə qoymaqla istəyib. Ancaq "Zəkalar" liseyində keçirilən müsabiqənin nəticələrindən narazı olan valideyn müsabiqənin şəraitindən də narazıdır, təskilindən de: "Guya videoçəkiliş aparılr. Heç kimə yaramayan videoçəkiliş kimə lazımdır? Kimə çəkirən onu? Valideyni uşaqla içəri buraxımlar, ümidi edirdim ki, heç olmasa, videoçəkiliş alaram. Əmin olaram ki, imtahan ədalətli olub. Ancaq məlum olur ki, videoçəkiliş verilmir. Necə verilmir? Verməmək üçün bəhanə etdilər ki, artıq siliblər. Bu da məndə nəticələrin obyektivliyinə şübhə yaratdır".

"Zəkalar" liseyinin direktoru A.Əhməddi liseyinin barəsində deyil, şərtlərinin ağırlığında olan liseylərdə köklü dəyişiklik lazımdır. Ölkəmizdə mövcud ənənə, yəni qəbul zamanı subyektiv amillərin rolü qaldıqca hər hansı dəyişikliyə nail olmaq mümkün olmayıacaq.

nın nəticələrini şübhə altında qoymaqla düz deyil. Mən deyirəm, imtahanları BŞTİ-nin nümayəndəsi müsahibədə edib. Bu, kameradan da vacibdir".

Obyektivliyə şübhə yaranan belə bir faktı niyə yol verilir? Valideynlərin prosesdən kənardə saxlanılması səbəbi nədir?

"Tərəqqi" liseyinin direktoru valideynlərin prosesdən kənardə saxlanılması nəticəsindən ələnməsinə rast gelinir. Belə qənaətə gəlirik ki, liseylər "istedad" kimi dəyərləndirib seçdiklərini sonradan məktəbə ötürür, məktəblərin inkişafına nail olduqlarını isə yuxarı siniflərdə qəbul edib onların nəticələri ilə öyünlər. Məsələn, 2006-cı ildən qəbul həyata keçirən "Tərəqqi" liseyi bu il ilk məzunlarını yola salıb. 37 məzunundan hamisi qəbul imtahanlarında yaxşı nəticələr göstərib. 4-ü təhsilini qızıl medalla, 16-sı fərqlənmə diplomu ilə tamamlayıb. 4 məzunu təhsilini xaricdə davam etdirmək şansı qazanıb.

Mövcud təcrübədə ibtidai sinif qəbul zamanı xüsusi subyektiv amillərin rolunu qeyd edən təhsil üzrə ekspert M.Mürşüdü valideynlərin imtahan və müsahibə prosesindən kənarlaşdırılmasını doğru saymayıb:

"Birinci sinif qəbul olunanlardan imtahan götürürlür, onlara çətin suallar verilir. Müxtəlif bəhanələrə "müsahibədən keçmədi" deyirlər. Bir tərəfdən deyirik ki, valideynlə məktəb münasibətləri yaxşılaşın, məktəbdə icmaların rolunu artırıq, digər yandan da məktəblərin qapılarını valideynlərin üzünə bağlayırıq".

**"Göbəyini özü kəsən" təhsil müəssisələri**

Bu qədər problemdən sonra yəqin düşünəcəksiniz ki, valideynlər bu problemlərdən niyə danışır? Danışan isə adını gizlədir. Yəni, haqqını tələb etmək elə çətindir?

Bəli, çox çətindir. Nədən ki, onların şikayət etməyə elə bir yeri yoxdur. Şikayətə baxan da qaydaları pozanların özləridir. "Zəkalar" liseyində imtahan nəticələrindən narazı olan 8 nəfər Apelyasiya Komissiyasına müraciət edib. Həmin komissiya bütün lisey və gimnaziyalarda olduğunu kimi, "Zəkalar" liseyinin də özündə təşkil edilib. Yəni, hamisi "öz göbəyini özü kəsir". Rəhbərlik etdiyi müəssisədə yaratdığı özbaşınlıqlıdan şikayet etdənlərə özləri cavab verirlər. Həmin cavabin nə qədər obyektiv olduğunu isə təxmin etmək elə də çətin deyil.

Uzun sözün qisası, lisey direktoru valideynindən razı qaldığı uşağı liseyə qəbul edir, razılaşmayanlar isə məktəbə.

Beləliklə, məktəblərdən üstünlüyü təhsilin keyfiyyətində deyil, şərtlərinin ağırlığında olan liseylərdə köklü dəyişiklik lazımdır. Ölkəmizdə mövcud ənənə, yəni qəbul zamanı subyektiv amillərin rolü qaldıqca hər hansı dəyişikliyə nail olmaq mümkün olmayıacaq.